

Міністерство освіти і науки України
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Юрія Федьковича

ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС У ПЕРСПЕКТИВІ ХХІ СТОЛІТТЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

**Матеріали
міжнародної науково-практичної
конференції**

5-6 листопада 2021 р.
м. Чернівці

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2021

УДК 167/168 (08)

Г 945

Редакційна колегія:

*д. іст. н., проф. В. Балух, д. філос. н., проф. М. Марчук,
д. філос. н., проф. М. Чикарькова, д. філос. н., доц. О. Рупташ,
д. філос. н., доц. О. Бродецький, д. філос. н., доц. М. Шкрібляк,
к. філос. н., доц. С. Балінченко, к. філос. н., доц. І. Починюк,
к. філос. н., доц. Р. Рошкулець, к. філос. н. І. Руснак,
к. філос. н. О. Мартиненко*

Г 945 **Гуманітарний** дискурс у перспективі XXI століття: методологічні засади. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 5-6 листопада 2021 р. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 248 с.

ISBN 978-966-423-670-3

До збірника увійшли матеріали доповідей, виголошених на міжнародній науково-практичній конференції «Гуманітарний дискурс у перспективі XXI століття: методологічні засади» (Чернівці, 2021), що представляють результати досліджень широкого кола питань: соціокультурні передумови еволюції гуманітарних наук; філософські засади функціонування, статусу та методології сучасної гуманітаристики; формування комунікативної парадигми гуманітарного знання; етичні й естетичні виміри гуманітарно-наукового дискурсу, підвалини постсекулярної моделі діалогу науки і релігії та ін.

Містить аналітичні узагальнення щодо теоретичних і практичних проблем, піднятих представниками академічного й експертного середовищ та обговорених за круглими столами: «Міждисциплінарний діалог фундаментального і прикладного знання: експертні практики», «Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек».

Буде корисним для філософів, культурологів, релігієзнавців і теологів, фахівців з інших гуманітарних і соціальних наук, а також для усіх небайдужих до світоглядно-філософських, гуманітарно-методологічних досліджень.

Редакція не несе відповідальність за зміст, достовірність інформації, коректність цитувань в поданих матеріалах.

УДК 167/168 (08)

ISBN 978-966-423-670-3

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2021

Круглий стіл:

«СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЇ В УМОВАХ МАСШТАБНИХ НЕБЕЗПЕК»

Ірина Горохолінська

Екологічна теологія:

чи є підстави говорити про «зелене» християнство?

Екологізація свідомості й практики людини ХХІ ст. – актуальна проблема, обговорювана на всіх рівнях. І справді: те, що із застереженням передбачали мислителі та науковці в ХІХ ст.; те, про що вже з відчутною ноткою безальтернативності заявляли інтелектуальні еліти ХХ ст., нині стало таким очевидним, що лише цинізм й меркантильні інтереси можуть спонукати не помічати факту катастрофічної шкоди з боку цивілізації екосистемі й життю на Землі. Стратегічні програми розвитку країн, регіонів, політичні кампанії та громадські обговорення, природничі й соціогуманітарні наукові дослідження активно звертаються до тем екологічної відповідальності, котра не тільки завбачала б майбутню шкоду природі, а й здатна була б хоч якось компенсувати вже завдану. Це передусім вимагає налагодити адекватну систему взаємодії людини і природи «тут-і-тепер». Усі небайдужі до цієї проблеми наголошують на важливості індивідуальної екологічної відповідальності в руслі плекання колективної екологічної свідомості заради майбутнього. Водночас очевидною є й нагальність кількісного збільшення, а головне – якісної оптимізації глобальних програм популяризації екологічного мислення та відповідних практик, котрі б інтенсивно заохочували й ціннісно та діяльнісно скоординували індивідуальний вибір на користь екологічних рішень.

Реалізація таких змін має фундаментальною передумовою готовність людини сприймати свою екологічно конструктивну позицію та активність як частину власної ціннісної ідентичності. Адже наші особисті цінності є дороговказами при прийнятті як побутових, щоденних рішень, так і в контексті нашого

стратегічного світоглядного самопозиціонування щодо належного і неналежного загалом. Саме вони сприяють налагодженню відповідного способу життя й усвідомленню себе та довколишнього світу. Відповідно, й релігія як світоглядний та соціальний інститут наділена надзвичайним потенціалом трансляції цінностей, здатних сприяти якості й дієвості екологічної свідомості.

Відомо, що такі східні релігійно-етичні системи, як, наприклад, джайнізм, буддизм, даосизм, синтоїзм (та інші) часто називають «екологічними релігіями». Адже навіть онтологія цих релігій містить ідеї, які можна тлумачити як уявлення про глибинну сутнісну спорідненість між природою та людською, соціальною і навіть духовною реальностями. Аксиологія тих релігій налаштовує вірян на благоговійне ставлення до всього живого (доволі показовий тут принцип «ахімса», що в різних інтерпретаціях пропонується в індуїзмі, джайнізмі та буддизмі). Християнству ж (яке є домінантною релігійною системою західного світу) не так інтенсивно приписують визначальну орієнтацію на екологічні цінності. Бо більше: у деяких дискурсах навіть лунають закиди на адресу християнського вчення щодо тих негативних змін у природі, з якими зіткнулося сучасне людство. У них стверджується, ніби християнський антропоцентризм, вчення про людину як про «вінець творіння» (а отже вчення про непаритетність у взаємозв'язку людина / природа) призвели до легітимації практичних кроків із виснаження природи, її споживацьки-хижацького використання заради задоволення потреб людини й соціуму. На противагу цим закидам (і водночас з усвідомленням, що хибне тлумачення деяких християнських ідей справді могло дати ґрунт для окреслених процесів) соціальні доктрини християнських Церков і ряд християнських лідерів демонструють, що все ж християнське вчення у своїй смисловій основі просякнуте екологічністю.

І справді, вже з перших сторінок Святого Письма християнське біблійне богослов'я підкреслює той ідеал ставлення людини до світу, котрий артикульовано у відомих віршах: «І оглянув Бог усе, що створив. І було *воно* дуже добре. Знову був вечір і був ранок – день шостий» (Буття 1 : 31) [1, с. 8]. Отже, все створене Богом християнство витлумачує як

частину Божественного задуму, котрий реалізується *гармонійно й добре*, а тому мета всього створеного *бути й надалі таким*, підтримувати цю свою природу. Будь-яке руйнування – це відступ від Божественного промислу щодо створеного. А завдання людини, відповідно до книги Буття, – бути не споживачем, а охоронцем, котрий має дбати про довкілля з відчуттям шани до Божественного задуму і всього створеного. Бо ж чітко акцентується: «Взяв Господь Бог людину, і оселив її в Едемському раю, щоб його обробляти та за ним доглядати» (Буття 2 : 15) [1, с. 8]. Бути «вінцем творіння» у християнській аксіології означає *не владарювати, споживаючи*, а радше *дбати, благоговіючи* перед красою і милістю Божою, котра проглядає через усе творіння. Справжня краса світу – в гармонії та рівності, котрі поширюються не лише на міжлюдське спілкування, а на спілкування між усім створеним. Саме порушення цієї злагоди й призводить до екологічних проблем та криз. Усвідомлення цього наявне в біблійному тексті, де написано: «Бо знаємо, що все творіння разом стогне і страждає аж донині. Та не тільки воно, але й ми самі, маючи зачаток Духа, самі в собі стогнемо, очікуючи усиновлення та викуплення нашого тіла» (Рим. 8 : 22-23) [1, с. 1067]. Тобто й людина, і природний світ потерпають від порушення первинного стану гармонії. Але саме завдання людини – усвідомити, що її покликання полягає в максимальному намаганні відновити цю гармонію. Етика християнства є етикою любові, етикою паритетності та гармонії. Койнонійна природа цієї етики спрямовує на синергію всього створеного і Творця. Гріх, за християнськими поглядами, вражає не тільки людську природу, а й стає причиною, так би мовити, «довколалюдських» катастроф; серед них – й екологічні. Людські пожадливість, гординя, потурання своїм слабкощам, самозвеличення та пиха – ось аксіологічне коріння екологічних криз та їхньої деструктивної дієвості. Справжньому християнинові належить однаково добре ставитися й до іншої особи, й до природного світу загалом. Цікаво, що християнський святий Феодор Студит у «Подвижницьких повчаннях ченцям» відзначає, що згідно з тим, як християнські ченці ставляться до тварин, можна робити висновок про те, чи вони слушно усвідомлюють суть

християнства та власне покликання. Добрий християнин не може мати поганого ставлення до тварин: «Передусім, виявляйте милість взаємно до себе самих, а потім і до тварин... Те і служить очевидною ознакою, що домашні тварини належать ченцям, коли вони відгодовані і сильні; якщо ж вони не такі, то це не монастирські, а мирян – або злих, або нерозумних» [4, с. 141]. Тільки брак доброї волі, небажання конструктивно розвивати свою ціннісну свідомість (а отже, аксіологічна незрілість) є чинником зневажливого ставлення особистості до Божого творіння. Згадана думка Феодора Студита, отже, акцентує: справжню релігійність характеризує не лише виповнення свого послуху постом і молитвою, а й, не менше, служінням всьому створеному (функція охоронця та доброго доглядача).

З іншого боку, справді: етика любові, християнське богослов'я загалом, дещо в інакший догматичний, сотеріологічний, історіософський спосіб акцентують екологічну відповідальність особи, ніж орієнталістське благовійне ставлення до життя й природи. А проте це не скасовує самого факту конкретних ідейних ліній екологічного спрямування у християнському богослов'ї. Постулюючи любов як найвищу цінність, як своєрідну точку «Альфа» (з якої все постає) та водночас точку «Омега», до якої все спрямовується, християнське богослов'я підкреслює обов'язок ставитися до всіх і всього згідно із заповідями любові: дбайливо та бережно. Любов – підґрунтя взаємин у трикутнику, вершини якого («Бог – Людина – Природа») між собою взаємодіють синергійно та койноніно. Людина, котра позбавляється відчуття такої взаємності, потурає власним слабкостям та егоїзмові, зациклюється лише на власних потребах та матеріальному збагаченні й домінуванні. Ось як такий стан речей тлумачить християнський мислитель Дам'ян Федорика: «Таке програмне зосередження людини на собі призводить до розгляду зовнішнього світу як об'єкта людських потреб... Засадничим фактом досвіду є те, що сила динамізму потреби охоплює людину, щойно людина поступається цьому динамізмові. Зрештою він може її поневолити» [5, с. 50]. Але «...любов, вірність, правдивість, благоговіння – все це адекватні чи належні відповіді трансцендентному об'єктові. Вони докорінно протистоять іманентній самореференції

динамізмів потреб» [5, с. 48]. Тобто те, що людство охопила жага задоволення власних потреб на шкоду природному світу, – це хіба не християнського вчення. Заклик до споживацького ставлення до природи приписують християнству через надміру лінійну інтерпретацію біблійної тези: «... Плодіться і розмножуйтеся, наповнюйте землю, володійте нею і пануйте над рибами морськими та птахами небесними – над усім живим, що рухається по землі!» (Буття 1:28) [1, с. 7-8]. Адже, як ми демонстрували вище, володіння й панування уточняється у вченні християнства як покликання догляду й охорони, що в загальному Божому задумі орієнтує на любов та плекання гармонії. Усвідомлення себе як образу і подоби Божої, а природи та навколишнього світу – як твореного, що віддзеркалює Божественні імпульси Краси й Блага, повинне орієнтувати свідомість справжнього християнина саме в інвайронментальному руслі. Навіть любов до ближнього – це вже екологічний заклик, адже охороняючи природний світ, ми виявляємо власну любов до прийдешніх поколінь: рівно тією мірою, якою усвідомлюємо, наскільки шкода природі пропорційна шкоді людському життю та здоров'ю. Тож заходи із запобігання цій шкоді за духом відповідають християнській позиції любові – до людини й до Бога та його творіння.

Втім, годі заперечувати: у соціальному контексті християнська Церква не завжди належно інтенсифікувала ці закладені в її вченні ідеї. А тому саме екологічні програми, гомілетичні практики й конкретні місії християнських Церков дещо поступалися місцем іншим аспектам соціальної активності. Проте кінець ХХ – початок ХХІ ст. докорінно змінив цю ситуацію. Звичайно, що в досвіді певних християнських течій та окремих громад такий екоспрямований аспект реалізації місійності через соціальну функціональність здійснювався і раніше. Але саме на початку ХХІ ст. з'являються підстави говорити, що екологічна теологія у всіх течіях християнства тісно вплетена в соціальну доктрину через звернення їхніх релігійних лідерів, появу конкретних документів, що підкріплюють такі звернення, а також організацію конкретних молитовних днів, цьому присвячених («День молитви за довкілля», щорічно, 1 вересня; «Молитва за Землю та збереження життя» під час так званої «Години Землі»

у березні тощо), Звісно, важливо, щоб символізм таких заходів підсилювався відповідною практикою соціально значущої активності Церков.

В енцикліці «Laudato Si» Папа Франциск визнає, що гріховні нахили людини й порушення гармонії у взаємодії з природою (а тому й хибне егоїстичне витлумачення людиною себе) призвели до того, що «...ми завдали їй шкоди своїми зловживаннями та безвідповідальним використанням дарів, якими її нагородив Господь. Ми дійшли до того, що вважаємо себе її володарями і хазяями, які мають право розграбовувати її, коли заманеться. Насильство, що зачалося в наших уражених гріхом серцях, знаходить відображення у симптомах захворювання, що проявляється в землі, воді, повітрі та живих істотах» [2, с. 5]. З такої позиції стан довкілля – це індикатор вірності / невірності заповідям християнської моралі. Наша релігійність та етичність не є окремишніми від нашого ставлення до природи. Виявляючи егоїзм щодо природи, ми отже, є егоїстичні перед лицем Бога та його задуму. Доволі цінно й прикметно, що в цій енцикліці Папа Римський згадує й Вселенського Патріарха Варфоломія та його екологічні ініціативи і проповіді: «...Варфоломій привертає увагу до етичних та духовних причин екологічних проблем, що вимагає від нас пошуку можливих рішень не лише в царині технології, а й через зміни в людині, інакше нам вдасться позбутися хіба що симптомів проблеми. Він просить нас замінити споживання жертовністю, жадобу – щедрістю, марнотратство – умінням ділитися, вдатися до аскетизму...» [2, с. 10]. Такі міркування Вселенського Патріарха чітко демонструють вектори екологізації християнської аксіології. До того ж, така згадка лідером католицизму ідей лідера світового православ'я демонструє усвідомлення ними (і, сподіваємося, їхніми послідовниками) важливості спільнотних дій усієї повноти християнської Церкви щодо розв'язання екологічних проблем сьогодення. Це справжній християнський діалог заради Любові, Життя та Гармонії. Такі взірці солідарності заради утвердження Життя – приклад живого й діяльнісного розуміння християнської етики. Вони повинні витлумачуватися вірянами як заклики до об'єднання зусиль у самовдосконаленні та

переоцінці власних звичок екологічно релевантної поведінки й прийняття рішень.

Доволі промовистим й активно обговорюваним тут є і документ «За Життя Світу», підготовлений за дорученням та активною участю Вселенського Патріарха Варфоломія провідними богословами сьогодення. У §74 цього важливого заклику читаємо, що сучасним християнам: «потрібен аскетичний етос, здатний переорієнтувати волю людини так, щоб відновити її зв'язок з усім творінням. Такий етос нагадає християнам, що творіння, божественний дар люблячого Творця, є не нашою власністю, що її ми споживаємо з власної примхи чи бажання, а радше цариною спілкування й насолоди, блага якої є спільними для всіх людей і всіх створінь і красу якої люди покликані берегти й захищати. Зокрема, на це спрямовані зусилля зупинити марнотратне й руйнівне використання природних ресурсів, робота зі збереження світу природи для нинішнього й майбутніх поколінь, а також практика утримання й мудрої поміркованості в усьому» [3]. Поява таких однозначних у своєму дискурсивному векторі соціально-ціннісних документів християнських Церков дає підстави твердити про зміцнення в християнській теології екологічних імперативів поведінки. Ініціативність християнських лідерів сьогодення сприяє вірі в те, що з огляду на таку чітку їхню позицію на глобальному рівні, локально формуватимуться в середовищі християнських спільнот ефективні екологічні заходи й програми, котрі де-факто продемонструють дієвість християнських заповідей любові до всього твореного. Й «зелене» християнство як маркер екологічної небайдужості вірян стане повноцінною характеристикою аксіологічних стратегій християнства нашого часу й майбуття.

Література

1. Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов. Перше видання. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2020. 1168 с.
2. Енцикліка Святішого Отця Франциска. «Laudato Si» Про турботу за наш спільний дім. Київ-Івано-Франківськ-Дрогобич : «Коло», 2019. URL:

https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_uk.pdf

3. За Життя Світу. На шляху до соціального етосу Православної Церкви. URL: https://www.goarch.org/social-ethos?p_p_id=56_INSTANCE_km0Xa4sy69OV&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_km0Xa4sy69OV_languageId=uk-UA
4. Св. преп. Феодор Студит. Подвижницькі повчання ченцям. *Добротолюбіє*. Том 4. Київ : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. С. 25-686.
5. Федорика Д. Філософія дару : збірник есеїв / перекл. з англ. О. Панич. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2017. 248 с.

Олександр Дацюк

Молитва та здійснення таїнств під час пандемії: спроба богословського переосмислення нових практик і проблематика їхнього сприйняття вірянами

«Соціальна концепція УПЦ» наголошує на можливості співпраці Церкви з державою, зокрема в питаннях охорони здоров'я, а в окремий розділ «Концепції» виведено тему «Здоров'я особи й народу» [14]. У цьому руслі Церква не може бути байдужа й до пандемійних реалій, пов'язаних із коронавірусною інфекцією. В умовах цієї масштабної небезпеки протягом 2020-2021 рр. прийнято низку офіційних церковних документів, що містять рекомендації для поведінки вірних Православної Церкви в цих обставинах. Ґрунтовний аналіз цих документів здійснив, зокрема, релігієзнавець В. Мудраков у статті «Деякі особливості релігійної функціональності в період пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19)» [8].

Зважаючи на регіональну специфіку нашої пастирської роботи, зосередьмо увагу, зокрема, на «Зверненні Митрополита Хмельницького і Старокостянтинівського Антонія до

духовенства, чернецтва та мирян Хмельницької єпархії УПЦ у зв'язку із запровадженням в Україні карантинних заходів через загрозу коронавірусу COVID-19». Там, зокрема, наголошено: «Тривалість Богослужінь також має бути, по можливості, коротшою. Парафіян прошу, по можливості, триматися один від одного на певній відстані, щоб уникнути передавання інфекції... На період карантину благословляю тимчасово припинити заняття у недільних школах!.. З метою уникнення розповсюдження вірусу, рекомендую у храмах скасувати давання запивки після Св. Причастя, обмежившись просфорою, або організувати давання запивки у разовій посуді... Закликаю усіх у ці дні до посиленої молитви за недужих та здорових, а особливо за лікарів, які несуть жертвоне служіння, ризикуючи життям та допомагаючи ближнім уздоровитися!» [2].

Як бачимо, було наголошено на необхідності виконання приписів МОЗ й інших компетентних рекомендацій задля запобігання небезпеки ближніх. Особливо важливою є наявність у цьому і подібних документах практичних порад щодо поведінки у храмі, а також здійснення Таїнств з огляду на нову реальність.

Згодом досвід втілення нових богослужбових практик було висвітлено у збірці матеріалів першого семінару «Системні проблеми православ'я: аналіз, осмислення, пошук рішень» за редакцією Сергія Чапніна (під егідою проекту «Соборність») [12], деякі з яких є поштовхом для міркувань, які розгортаємо в нашій доповіді.

Пандемія спонукає до осмислення важливих етичних проблем, пов'язаних із ризиком зараження й смерті священників та мирян, але також це мотивує на новому рівні актуальності порушувати ряд богословських, літургійних, пастирських, канонічних, економічних та інших питань.

Динаміка ситуації нерідко змушує священника приймати відповідальність за неординарні і часом ризиковані рішення на себе. Йдеться як про нові практики в богослужіннях, так і про потенційну можливість, скажімо, приймати сповідь засобами телефонного зв'язку або передавати Святі Дари для самопричащання тощо. Такі питання потребували й потребують неупередженої дискусії, в якій, висловивши свою думку, або навіть припустившись помилки, священник не ставав би

еретиком в очах інших – тих, хто не обтяжує себе взагалі пошуками нових форм богослужбової практики.

Пандемія поставила перед усіма відповідальне й творче завдання: запропонувати шляхи подолання нинішньої проблемної ситуації та забезпечити повноцінність церковного життя та активність парафіян в умовах пандемії. Під час пандемії ми вже маємо втілення низки нових практик у здійсненні богослужінь і Таїнств, які можуть стати відправним пунктом для нових документів, програм, канонічних правил, розвитку літургійних чинів і пастирської опіки. І хоч нині цей матеріал залишається фрагментарним та не систематизованим, але він унікальний, тож доцільно робити його предметом загальноцерковної дискусії та втілювати в життя апробовані й належно осмислені форми.

У першоосновах цього мають бути, звісно, ж повага до церковної ієрархії і кліру; імунітет від наміру шукати ворогів; опора на заповідь про любов (зокрема, й до опонентів); намагання бачити реальність у всій повноті, що передбачає ставлення до Церкви як до спільноти вірних (не обмеженої корпоративними рамками); переконання у тому, що незручних питань не існує; уникнення спокуси маніпулювати співрозмовником; керування в діях творчим підходом та запобігання слів і дій, несумісних з образом Христа та Його заповідями; усвідомлення того, що кожен має право на помилку і страх перед нею не повинен паралізувати свободу думки, позбавляючи тверезої уваги до реальності.

У руслі таких тенденцій перебуває й напрацювання нових текстів молитов, які увійшли до звичних богослужбових чинів, зважаючи на небезпеку нового вірусу. Як відомо, тексти молитов завжди могли мінятися, залежно від обставин, подій та контекстів. Так, у давнину чи не кожна єпархія мала свої молитовні відмінності. Зараз ми маємо одноманітні молитовні тексти й літургійні практики, але нові виклики під час глобальної небезпеки ставлять інакші вимоги. І ми сьогодні опинилися перед випробуваннями, пов'язаними з вимушеним відходом від традиційних практик у межах чинних канонів. Священик Августин Соколовський (Фрібург) дуже влучно пише: «Кризовий час, як жоден інший, є сприятливим для

інтерпретації саме тому, що в період кризи у ній має потребу і світ, і Церква» [13, с. 22].

Такими додатками до традиційних молитов є прохання, затверджені Священним Синодами різних Церков (зокрема, й УПЦ) у 2020-2021 рр. Але, водночас «...сам факт додавання «кризових» прохань під час пандемії є ризиком створити враження, що основний корпус літургійних текстів більш не може виразити те реальне, про що перед лицем життя і смерті просить кожна душа...» [13; 26]. Так створюється ризик зміщення акцентів самих літургійних чинів у сторону цих додаткових, але все ж тимчасово актуальних текстів.

Друге питання, на яке варто звернути увагу, це проблема обмеження доступу у храм вірних під час пандемії. Усі важливі фази життя православного християнина пов'язані із храмом – починаючи від Таїнства Хрещення, продовжуючи Причащенням та сповіддю, процесом духовного становлення і розвитку, зрештою, містичним актом спасіння та завершуючи обрядом похорону. Таке сприйняття ми маємо через те, що Божественна Літургія (у перекладі «спільна справа») – основне православне богослужіння – здійснюється саме у храмі.

Радянські часи закриття храмів відійшли в минуле, але з інших причин настало «повторення» (нехай у легкій та тимчасовій формі). Така радикальна зміна викликала в багатьох вірних травму: усі домашні молитви, читання Святого Письма, справи милосердя без храму – в їхньому сприйманні – втратили сенс. Якщо на Пасху, особливо 2020-го року, було заборонено йти на Богослужіння, дехто сприйняв це навіть в есхатологічній проекції: мовляв, «настали останні часи».

При цьому слід справедливо зазначити, що з церковної свідомості сьогодні витіснені такі новозавітні поняття, які відображені у Святому Письмі: «Бог ... не в рукотворних храмах живе» [1] (Діян. 17:24). «Настане час, коли істинні поклонники будуть поклонятися Отцю в Дусі і істині, бо таких поклонників Отець шукає Собі» [1] (Ін. 4:21-23). «Хіба не знаєте, що ви храм Божий, і Дух Божий живе в вас?» [1] (1 Кор. 3:16).

Ситуація з обмеженням присутності у храмах людей через пандемію сприяє розділенню громади на священство, яке служить, і мирян, які «недопущені», що за великим рахунком

Кожакарь І.	
Суб'єктна алгоритмізація як основа прикладного криміналістичного знання	158
Марчук А.	
Процесуальна структура судової товарознавчої експертизи: теорія та практика	161
Соколова А.	
Суб'єктивізм у судовій експертизі волосся: гальмування процесів стандартизації, провадження новітньої парадигми та метамови судової експертології	166
Лунга Б.	
Теоретичні аспекти предметного поділу завдань експерта трасолога	178
Стаднік А., Герцан Ю.	
Аналіз історичного розвитку науково-криміналістичного Підходу в дослідженні документів	181
Ящишина Г.	
Теоретичні, методологічні та практичні засади експертизи товарів	185
Руснак І.	
Епістемні загрози технології deepfake	191
Горохолінська І.	
Екологічна теологія: чи є підстави говорити про «зелене» християнство?	194
Дацюк О.	
Молитва та здійснення таїнств під час пандемії: спроба богословського переосмислення нових практик і проблематика їхнього сприйняття вірянами	201
Гулько В.	
Ідейні основи екологічної етики протестантизму	210
Лазоревич І.	
ВІЛ та Церква: протидія соціально-небезпечним хворобам як напрям душпастирського служіння	214
Луцан І.	
Практичні моделі соціально значущої діяльності Православної Церкви України в умовах пандемії COVID-19	218

Бродецький О.	
Соціально-ціннісні механізми запобігання релігійної конфліктності (контекст Чернівецької області)	224
Борак Б., Шкрібляк М.	
Патріарший і синодальний Томос як декларація про церковну незалежність і джерело канонічного права	232
Автори	238

Наукове видання

**ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС
У ПЕРСПЕКТИВІ ХХІ СТОЛІТТЯ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

**Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції**

5-6 листопада 2021 р.
м. Чернівці

Комп'ютерна верстка і дизайн
Б. Борак та О. Кудрінська

Підписано до друку 09.12.2021. Формат 60 x 84/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 13,6.
Обл.-вид. арк. 14,6. Тираж 50. Зам. 3-010п.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.